

Поширення деяких неофітів на території м. Києва

ОКСАНА ГРИГОРІВНА ЯВОРСЬКА

YAVORSKA O.G., 2008: **Distribution of some neophytes within the Kyiv area.** *Chornomors'k. bot. z.*, vol. 4., №2 : 277-281.

New localities of alien plant *Thladiantha dubia* Bunge, *Robinia viscosa* Vent., *Galinsoga urticifolia* (Kunth) Benth., *Heracleum mantegazzianum* Sommier & Levier, *Rumex triangulivalvis* (Danser) Rech., *Euphorbia dentata* Michx., *Tribulus terrestris* L. are reported from the Kyiv area.

Key words: alien plants, distribution, Kyiv

ЯВОРСЬКА О.Г., 2008: **Поширення деяких неофітів на території м. Києва.** *Чорноморськ. бот. ж.*, т. 4, №2: 277-281.

Повідомляється про нові місцезнаходження адвентивних рослин *Thladiantha dubia* Bunge, *Robinia viscosa* Vent., *Galinsoga urticifolia* (Kunth) Benth., *Heracleum mantegazzianum* Sommier & Levier, *Rumex triangulivalvis* (Danser) Rech., *Euphorbia dentata* Michx., *Tribulus terrestris* L. на території м. Києва.

Ключові слова: адвентивні рослини, поширення, Київ.

Територія м. Києва є цікавим у флористичному відношенні регіоном України, який активно досліджується. Дана стаття є продовженням і доповненням наших попередніх повідомлень. У ній подається нова флористична інформація та конкретизуються відомості про поширення у м. Києві адвентивних рослин. Деякі з цих видів вже побіжно згадувалися у попередніх публікаціях [БОРТНЯК, 1976, 1984; 1976; МОСЯКІН, ЯВОРСЬКА, 2001].

Thladiantha dubia Bunge. В Україні раніше цей вид був відомий лише з Києва, Білої Церкви, Остра, Харкова, де траплявся виключно у "квітниках, полісадниках та парках" [ПРОТОПОПОВА, 1973; БОРТНЯК, 1984]. М.І. Котовим даний вид віднесений до групи адвентивних рослин, поява яких на території м. Києва датується 1916-1945 роками [КОТОВ, 1979]. Численні знахідки даного виду поза осередками культивування на території України припадають на післявоєнний час, зокрема, Київська ("Київ, Звіринець, ботсад, 12.IX.1947 р. А.І. Барбарич", "Київ, ботсад АН УССР, 16.VIII.1948 р., Н.І. Внучкова"), Вінницька ("с. Комарів, на рові, червень 1944 р., Б.Є. Балковський") та Чернігівська області ("м. Остер, садиби, вулиці, здичавіло; 16. VIII.1957 р., А.І. та О.Г. Барбарич", "г. Остер, сорное у заборів в городе, часто, 18.VIII.1963 р., 15.VIII.1968 р., М.І. Котов"). На нашу думку, наступний етап натуралізації *T. dubia* відмічається наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., про що свідчать численні збори виду на території Рівненської („м. Острог, кладовище, вулиці, 9-10.IX.1986 р., Б.В. Заверуха”, „м. Острог, 3.VIII.2002 р., зібрала Л.М. Губар, визначив С.Л. Мосякін”), Львівської („м. Львів, на кладовищі, 26.VII. 1989 р., Т.Д. Соломаха”), Чернівецької („знайдено у м. Чернівці в зоні малих забудов (на деревах та кущах) [КОРЖАН, 2007]; ок. м. Чернівці, вологі схили притоки р. Мошків, 2005 р., збори Т.Д. Никирси), Житомирської („м. Житомир, на смітнику, 10.VIII.1996 р., О. Орлов”), Черкаської („м. Умань, 22.X.1998 р. Г.А. Чорна”, „м. Умань, долина р. Уманки, нижче впадіння р. Кам’янки, 3.VI.1998 р., Г.А. Чорна”), Дніпропетровської (м. Кривий Ріг, 2004 р., зібрано В. В. Кучеревським; м. Дніпропетровськ, червень 2004 р., „на території городка Днепропетровского национального университета (ДНУ), где произрастает до настоящего времени, занимаая около 2 м²”, а також в серпні 2006 р. – “на территории организации связи против парка им. Гагарина, где образует 6 участков площадью от 1 до 20 м²” [МЬЩИК, БАРАНОВСЬКИЙ, 2006]) областей (за матеріалами гербаріїв *KW*, *KWU*, *DSU*, *CHER*).

На території Київщини далеко за межами осередків культивування вид відмічався М.М. Бортняком у с. Витачів Обухівського району 27.05. та 27.09.1982 р. “у кількості 10-15 особин біля стежки у джерельця разом з іншими бур’янами” [БОРТНЯК, 1984]. З часом, також збирався О.М. Дубовик на ст. Глеваха 23.VII.1987 р. (за матеріалами гербарію *КИ*). Досить значні зарості даного виду на території м. Києва були виявлені Л.В. Мосякіним 04.09.1988 р. в ярах поблизу нижньої частини Подільського спуску. Очевидно, цей вид тут давно здичавів, а раніше зростав у садах, від яких до тепер збереглися лише окремі плодові дерева [МОСЯКІН, 1991]. У серпні 1991 р. С.Л. Мосякін знайшов рослину на Лук’янівці, по вул. Косіора, на пустирі (за матеріалами гербарію *КИ*). Новий локалітет *T. dubia* виявлений О.Г. Яворською 13.08.2007 р. на Подолі (вул. Ярославська, 49), біля паркану та вздовж вуличної бруківки (рис. 1). Рослини справляють враження успішно здичавілих, всі особини перебували на стадії квітучання. Між тим, скоріше за все, поширення виду відбулося не так і далеко від місця його культивування, адже, як відомо, за межами природного ареалу рослина здатна розмножуватися лише вегетативно, оскільки єдиним запилювачем її квіток є комаха з родини *Stenoplectra* [МЬЩИК, БАРАНОВСЬКИЙ, 2006].

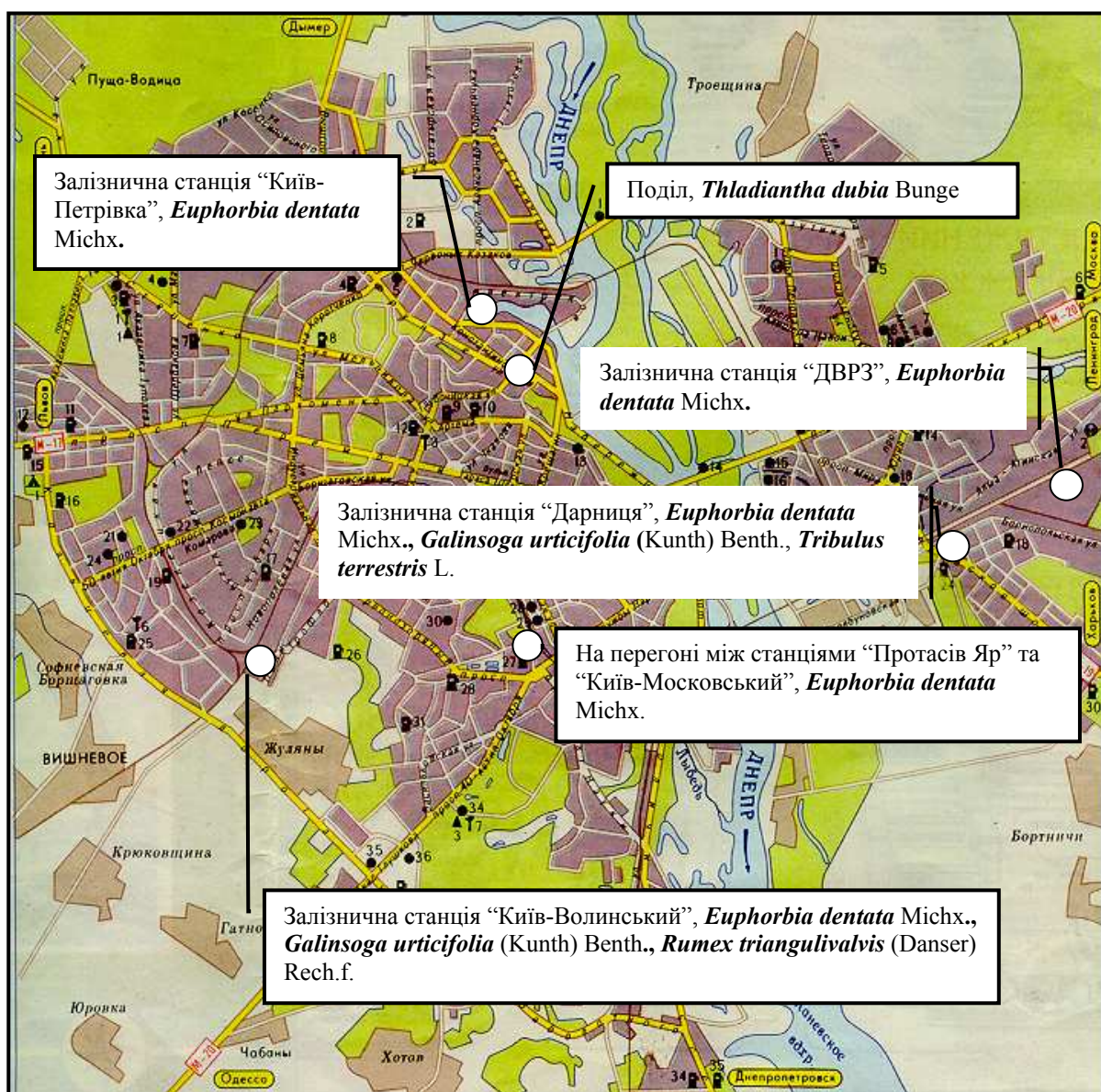

Рис.1. Нові локалітети неофітів на території м. Києва.

Fig. 1. New localities of neophytes in Kiev area.

На сьогодні є вагомими підстави зосередити ботанічні дослідження з вивчення синантропної флори Київщини та міста Києва на випадках успішного здичавіння рослин з культури. Зокрема, в кількох районах м. Києва поза осередками культивування знайдено окрім відомого вже виду *Robinia pseudoacacia* L., ще і *R. viscosa* Vent. – Осокорки, Дарницький та Залізничний райони міста. За останні десятиліття можна вважати пройшли стадію закріплення та поширення у регіоні такі види, як *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, *Ulmus pumila* L., *Echinocystis lobata* (Michx.) Torr. & A. Gray, *Rudbeckia laciniata* L., *Oxybaphus nyctagineus* (Michx.) Sweet, *Asclepias syriaca* L., види роду *Parthenocissus* Planch., *Helianthus* L., *Reynoutria* Houtt., тощо.

На стадії ж закріплення та активного поширення на досліджуваній урбанотериторії перебувають види *Heracleum mantegazzianum* Sommier & Levier та *Galinsoga urticifolia* (Kunth) Benth. У 2005-07 рр. *H. mantegazzianum* відмічався нами на залізничних станціях та у Солом'янському районі м. Києва [Яворська, 2007]. Нові збори даного виду відомі зі Святошинського (зелена паркова зона біля станції метро "Академмістечко"; липень 2008 р.), Голосіївського (на пустках вздовж вул. Заболотного та вул. Метрологічна; серпень 2007 р., червень 2008 р.) та Печерського (прилеглі території до Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України; липень-вересень 2008 р.) районів м. Києва. Цікавими також є знахідки *G. urticifolia*, зроблені автором в східній, центральній, західній та південно-західній частинах м. Києва. Слід зазначити, що окрім квітників, клумб та парків, даний вид був виявлений нами і на залізничних шляхах сполучення (Київ-Волинський, Дарниця у серпні 2007 р.), про що буде надана детальніша інформація в наступних публікаціях.

У 2006-2007 рр. автор даної праці детально обстежив залізничні станції та шляхи сполучення на території м. Києва. Зокрема, були зроблені цікаві знахідки деяких неофітів досліджуваної території.

Rumex triangulivalvis (Danser) Rech.f. Цей вид неодноразово збирали на залізничній станції Київ-Волинський м. Києва. Зростає він там і зараз (останні збори 05.07.07 р.). Однак, локалітет *R. triangulivalvis* вздовж крайніх колій на зазначеній вище станції впродовж 1997-2002 рр. нами цього сезону новими зборами не підтверджений. Проте на відстані 200-250 м від цього місцезростання були виявлені численні невеликі рослини даного виду. Враховуючи багаторічні спостереження, автор схильний вважати, що *R. triangulivalvis* і тепер перебуває лише на стадії закріплення. Даний вид є прикладом так званих "рослин-колонофітів", видів, які в окремих локалітетах можуть існувати тривалий час, але не виявляють тенденції до подальшої експансії. Між тим, на цій же залізничній станції приблизно в той же час був виявлений інший адвентивний вид – *Euphorbia dentata* Michx. Ця рослина вперше виявлена на досліджуваній території Я. Гузиком та В.В. Протопоповою у 1995 р. [Гузик, Протопопова та ін., 1997]. Між тим, на відміну від *R. triangulivalvis*, даний вид перебуває на стадії активного автономного розселення у нові придатні місцезростання на території міста. На сьогодні це лише залізничні шляхи сполучення та станції, що ще раз свідчить про роль регіональних шляхів сполучення як найбільш сприятливих "міграційних коридорів" для неофітів на території Київської міської агломерації (КМА). Зокрема, *E. dentata* була виявлена О.Г. Яворською на залізничних станціях: Київ-Петрівка (16.07.07 р., окремі поодинокі рослини), Київ-Волинський (03.07 та 16.08.07 р., вздовж колій досить значні локалітети, практично створює суцільний покрив на кілька десятків метрів. Загалом, справляє враження досить давнього осередку натуралізації даного виду). З часом, вид був виявлений автором і в західній частині м. Києва на залізничній станції "ДВРЗ": 14.08.07 р., знайдено 3 локалітети, в яких *E. dentata* утворював невеликі за розміром суцільні колонії, найбільша з яких досягала 3 м завдовжки вздовж залізничної колії. Поряд також зростали неофіти *Grindelia squarrosa* (Pursh) Dunal., *Oxybaphus nyctagineus* та інші. Виявлено *E. dentata* 16.08.07 р. і на станції "Дарниця",

загалом 6 локалітетів, як з незначною кількістю рослин (3-5 особин), так і значні колонії до 50-60 рослин. Слід зазначити, що всі вони були знайдені лише вздовж колій московського напрямку, який характеризується найбільш значним потоком вантажоперевезень. Разом з *E. dentata* також зростали й інші адвентивні види, занесення яких на територію КМА відбулося у другій половині ХХ ст.: *G. urticifolia*, *Tribulus terrestris* L., *Sedum rupestre* L. Окрім значних залізничних станцій, під час ретельних досліджень залізничних шляхів сполучення центральної частини м. Києва, даний вид також був виявлений вздовж залізничної колії 25.08.07 р. біля мосту у напрямку від залізничної станції "Протасів Яр" до станції "Київ-Московський" - одна куртинка досить значних розмірів. Поряд росли *Amaranthus albus* L., *Salsola tragus* L., *Reseda lutea* L., *Portulaca oleracea* L. тощо. Загалом, якщо прослідкувати географію поширення *E. dentata* на території дослідження (рис. 1), то можна помітити чітку направленість поширення вздовж найбільш важливої залізничної артерії КМА, що тягнеться в широтному напрямку через усе місто. Це наводить на висновок про можливість неодноразового занесення на досліджувану територію даного виду з інших регіонів. Цей північноамериканський вид характеризується широкою екологічною амплітудою, досить успішно зростає на значних територіях від північних до південних штатів на східному узбережжі США, Каліфорнії, тощо; на території Європи входить до списку карантинних рослин Східної Європи [ПОСТАНОВЛЕНИЕ ..., 1997; ПОСТАНОВЛЕНИЕ ..., 2006; USDA (PLANTS PROFILE), 2008]. Таким чином, враховуючи вище зазначені характеристики виду, а також існуючі значні за розміром його локалітети та доволі часте трапляння на залізничних станціях міста, автор схильний вважати, що *E. dentata*, сьогодні, скоріше за все, вже перебуває на стадії активного поширення на території дослідження. Беручи до уваги схильність даного виду до швидкого утворення нових локалітетів та активного поширення в інших регіонах України, вважаємо за доцільне віднести даний вид до групи найнебезпечніших бур'янів Київщини. Окрім того, сік *E. dentata* викликає подразнення очей та шкіри, а всі частини рослини є отруйні, що є характерним для представників даного роду.

Tribulus terrestris L. Перші збори в районі залізничної станції "Дарниця" були зроблені М.В. Клоковим, пізніше М.М. Бортняком ("Між станціями Дарницею і М'ясокомбінатом біля залізничних колій", 05.10.1975 р.), С.Л. Мосякіним (2.10.1991 р., на станції "Дарниця", вздовж залізничних шляхів сполучення у напрямку „М'ясокомбінат”, а також інших районах міста, за матеріалами *KW*, *KWU*) [БОРТНЯК, 1976; КОТОВ, 1979; МОСЯКІН, 1991; МОСЯКІН, ЯВОРСЬКА, 2001]. Нами 16.08.07 р. даний вид був виявлений на залізничній станції "Дарниця" біля покинутих залізничних колій та вздовж стежки. Рослини були досить численні, причому відмічалися в кількох локалітетах розташованих недалеко один від одного. Характер зростання виду справляє враження, що вид був занесений значно раніше та досить успішно поширився на цій території. Можна погодитися зі спостереженнями М.М. Бортняка, який зазначає, що "Незважаючи на те, що на багатокілометровому відрізку залізниці на піщаних ґрунтах наявні цілком придатні умови для розселення цієї занесеної на Київщину рослини, все ж таки вона не поширюється, але й не зникає." [БОРТНЯК, 1984:84].

Таким чином, вище наведені дані свідчать про необхідність організації постійного моніторингу, принаймні модельних ділянок досліджуваної урбанотериторії, з метою вчасного виявлення та попередження можливих інвазій, які можуть мати місце з часом. Від часу першої реєстрації та поширення на залізничних містах *E. dentata* пройшло всього 12 років, можливо для інших розглянутих нами видів знадобиться більше часу. При детальнішому дослідженні урбанотериторій та шляхів сполучення всі ці рослини можуть бути знайдені і в інших регіонах Київщини та сусідніх областях. Гербарні зразки згаданих у статті рослин зберігаються у Гербарії Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (*KW*).

Автор висловлює щире подяку д.б.н., проф. С.Л. Мосякіну та д.б.н. М.М. Федорончуку за допомогу в підготовці даного повідомлення.

Список літератури

- ГУЗИК Я., ПРОТОПОПОВА В.В., КАГАЛО О.Г., МОЙСІЄНКО І.І., ПРОЦЬ Б.Г., ШЕВЕРА М.В. Нові локалітети карантинного бур'яну *Euphorbia dentata* Michx. в Україні // Укр. ботан. журн. – 1997. – Т. 54, №3. – С. 280-283.
- БОРТНЯК Н.Н. Новые сведения о распространении адвентивных растений на территории Киевской области // Пробл. общ. и молекул. биолог. – 1984. – Вып. 3. – С. 83-85.
- БОРТНЯК М.М. Нотатки про адвентивну флору Київської обл. // Укр. ботан. журн. – 1976. – Т. 33, №6. – С. 619-622.
- КОРЖАН К.В. Родина гарбузові (*Cucurbitaceae*) у флорі м. Чернівці // Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції «Рослини та урбанізація». – Дніпропетровськ, 2007. – С. 75-77.
- КОТОВ М.И. Изменения во флоре г. Киева и его окрестностей за последние 200 лет // Ботан. журн. – 1979. – Т. 64, №1 – С. 53-57.
- МОСЯКІН С.Л. Доповнення та уточнення до адвентивної флори м. Києва // Укр. ботан. журн. – 1991. – Т. 48, №2. – С. 54-57.
- МОСЯКІН С.Л., ЯВОРСЬКА О.Г. Знахідки адвентивних рослин у флорі Київської міської агломерації // Укр. ботан. журн. – 2001. – 58, №4. – С. 493-498.
- МЬЩИК Л. П., БАРАНОВСКИЙ Б.А. Находка *Thladiantha dubia* Bunge (*Cucurbitaceae*) на Днепропетровщине // Тези доповідей міжнародної конференції «Проблеми лісової рекультиваци порушених земель України». – Дніпропетровськ, 2006. – С. 64-65.
- ПОСТАНОВЛЕНИЕ Министерства сельского хозяйства и продовольствия Республики Беларусь от 27 сентября 2006 г. №57 "Об утверждении некоторых нормативных правовых актов в области защиты растений" (<http://www.bankzakonov.com/obsch/razdel161/time1/lavz0019.htm>).
- ПОСТАНОВЛЕНИЕ правительства РФ от 16.10.97 № 1322 о подписании "Конвенции между правительством Российской Федерации и правительством Республики Молдова о сотрудничестве в области карантина растений" (<http://infopravo.by.ru/fed1997/ch02/akt13881.shtm>).
- ПРОТОПОПОВА В.В. Адвентивні рослини Лісостепу та Степу України. – Київ: Наук. думка, 1973. – 192 с.
- ЯВОРСЬКА О.Г. Species of the genus *Heracleum* L. in the Kyiv Urban Area // Мат. I Міжнародної науково-практичної конференції "Рослини та урбанізація", м. Дніпропетровськ. – 2007. – С.103-104.
- USDA (PLANTS PROFILE) *Euphorbia dentata* Michx. (22/04/2008) – <http://plants.usda.gov/java/profilesymbol=EUDE4>.

Рекомендує до друку
І.І. Мойсієнко

Отримано 22.04.2008 р.

Адреса автора:

О.Г. Яворська
Институт ботаніки ім. М.Г. Холодного
НАН України,
вул. Терещенківська, 2
Київ, 01601
Україна
e-mail: sanayv@mail.ru

Author's address:

O.G. Yavorska
M.G.Kholodny Institute of Botany of the
National Academy of Sciences of Ukraine
2, Tereshchenkivska Str.
Kyiv (Kiev) 01601
Ukraine
e-mail: sanayv@mail.ru